

Alojz Ihan

METAFORE KOT SPOZNAVNO ORODJE PESNIŠKIH, ZNANSTVENIH IN RELIGIJSKIH SISTEMOV

Aristotel je v svojem traktatu o retoriki in poetiki (330 pnš) zatrdil, da ni nič tako imenitnega, kot biti mojster za metafore. Od takrat je o naravi metafor razmišljalo še veliko pametnih glav, večina od njih je v izhodišče svojih misli postavila prav Aristotelovo opredelitev metafor, po kateri naj bi metafore nastajale tako, da eno stvar poimenujemo z imenom, ki sicer pripada drugi stvari. Aristotelovo opredelitev je mogoče smiselno razširiti in reči, da v metafori eno stvar poimenujemo z imenom druge stvari zaradi podobnosti, ki jo imata obe stvari. Pri metaforah gre torej za vzpostavljanje analogij: manj znano, manj predstavljivo stvar pojasnimo tako, da opozorimo na njeno podobnost (in v drugi fazi tudi na razlike) z bolj znano, bolj predstavljivo stvarjo.

Aristotela so zanimale predvsem metafore v poeziji in retoriki. Zaradi njegovega specifičnega, zoženega obravnavanja metafor so vse do danes metafore v glavnem razumljene kot literarno sredstvo, manj pa kot spoznavno orodje, ki nam omogoča ne le pesniti in zanimivo govoriti, ampak predvsem dojemati svet, v katerem smo se z rojstvom znašli. Šele nevropsihologija je z nekaterimi odkritji, zlasti v zvezi z mehanizmi spomina, v tem stoletju aktualizirala metaforo kot osnovno pomagalo za naše dojemanje sveta. Metafora sploh ni v prvi vrsti pesniško pomagalo, pač pa so bili pesniki le prvi, ki so intuitivno dojeli osnovne mehanizme delovanja človeške psihe, in začeli to izkoriščati za oblikovanje mnogo bolj intenzivnih sporočil, kot si jih sicer posredujemo ljudje v vsakdanjem življenju. Poezija je tako v nekem smislu način nevropsihološkega eksperimentiranja, kjer se, podobno kot v kemijskih eksperimentih, skuša uporabljati čiste, koncentrirane elemente, in z njihovim mešanjem zbuja močne, temeljne, prepoznavne reakcije.

Iz povedanega bi lahko sklepali, da je Aristotelovo preozko obravnavanje metafor povzročilo dvatisočletno oligarhijo pesnikov, ki v »svojo« posvečeno deželo metaforike niso hoteli pripustiti nikogar razen sebi podobnih. Aristotelovo ozko obravnavanje metafor kot zgolj pesniškega fenomena je še posebej zanimivo ob dejstvu, da je njegov učitelj, Platon, pomen metafor v procesu spoznavanja sveta razumel mnogo širše in povsem v skladu z današnjimi nevropsihološkimi spoznanji. Platon je poudarjal, da bistvo, esenca stvari vedno ostane zunaj dometa naših izkušenj. S svojimi izkušnjami doživljamo le posamezne odseve, projekcije, podobe. Zato je vse, kar se nam zdi, da je naše znanje, v resnici le naše mnenje. Celotno najtrdnjše znanstvene teorije bi, v skladu s Platonom, lahko imeli zgolj za skupinska mnenja, kar je seveda daleč od znanja in resnice. Vse, kar lahko o katerikoli stvari spoznamo, so le nekatere od njenih možnih podob in možnih zgodb. Vsa naša spoznanja so torej zgolj podobe, metafore. In zakaj je tako?

Kadar se človeški razum znajde pred neznanim, nerazpoznavnim, tujim, skuša neznano poimenovati z imenom, ki sicer pripada že znani stvari. Seveda pri tem ne gre za poimenovanje, ampak za izbiranje tistih svojih izkušenj, ki bi bile najbolj primerne za ukrepanje v neznanih okoliščinah. V tem smislu lahko možgane razumemo kot mehanizem, ki v neznanem vedno išče analogije z znanimi izkušnjami. Zato je mogoče z biologistično ironijo zaključiti, da je delo naših možganov pravzaprav opravljeno tisti hip, ko je v neznanem pojavu odkrita ustrežna analogija s preteklimi izkušnjami, in se v skladu z njimi lahko sprožijo ustrežna dejanja. Možgani torej ne spoznavajo Platonovih esenc iz preprostega razloga, ker njihov namen sploh ni spoznavati bistva stvari, ampak so narejeni zgolj za iskanje analogij, ki omogočajo, da se v navidez neznanih okoliščinah presenetljivo hitro najdemo in ukrepamo. Biologistično razlago metafor lahko torej strnemo v opredelitev, da so metafore možganski softverski produkt, ki izboljša naše reakcije v neznanih okoliščinah s tem, da neznanim okoliščinam poišče znane analogne modele. Seveda pa je biologistična podoba samo ena od možnih, vsekakor pa bolj enostavnih interpretacij pojava, ki ga označujemo z imenom metafora.

Razlaganje neznanega s tem, da iščemo analogije z bolj znanimi (bolj domačimi, ne pa nujno bolj razumljenimi) pojavi, je torej splošen model funkcioniranja naše psihe. To se s stališča spoznavanja resnice zdi blago rečeno slab pristop, kajti v praksi to na primer pomeni, da delovanje svojih možganov, o katerem seveda nič ne vemo, razlagamo z delovanjem računalnikov, o katerem tudi nič ne vemo, delovanje računalnikov razlagamo z delovanjem električnih vezij, ki jih v resnici ne poznamo, delovanje električnih vezij razlagamo z delovanjem vodnih tokov in vodnih zapornic, o čemer imamo komajda kaj pojma. Neznanega se torej lotimo tako, da najdemo na videz podoben pojav, s katerim smo že imeli določeno izkušnjo, ni pa nujno, da ga kakorkoli razumemo. Reakcija možganov nasproti neznanemu ni usmerjena v razumevanje neznanega ampak zgolj v udomačitev neznanega, da bi se s tem spremenilo v znano, domače, pomirjujoče.

Metaforično mišljenje ima torej skrajno omejen in nezanesljiv spoznavni domet. Kljub temu pa je potrebno skromno priznati, da boljših spoznavnih orodij ljudje na žalost nimamo. Če so podobe, s katerimi skušamo primerjati sebe, svet in pojave v njem še tako shematske, približne in izkrivljene, so take »slabe« podobe vseeno edini način, ki nam lepi fragmente sveta, in naše lastne fragmente v celoto, za silo pregledno in prijetno. Zaradi metaforične narave našega mišljenja nam je policijska kapa na glavi neznanca povsem zadosten podatek, da razumemo njegovo pozicijo v našem osebnem svetu, in podobno nam ni treba brskati po duševnosti taksista, da bi preverili, če nas bo z letališča res pripeljal na zelen naslov. Sheme in podobe, ki nam lepijo svet, se nam včasih zdijo tako dragocene in nadosebne, da smo za njihovo ohranitev pripravljeni celo umirati in ubijati v vojnah. Kajti brez podob, ki jih neprestano vlačimo iz svojega spomina in z njimi organiziramo svoje zaznave, bi bilo naše doživljanje samo zmeda čutnih fragmentov, na katere bi odgovarjali s stereotipnimi refleksi. Ni pretirano trditi, da nam podobe konstituira sebe in svet okoli nas. To je tako pomembno, da je pravzaprav poglavitni smisel shem in podob, ki nam lepijo svet v celoto, dosežen že s tem, da je celota nekako zlepljena. Komaj omembe vredna podrobnost pa je, če so motivi na naših podobah starogrški, bušmanski, budistični, srednjeveški, kibernetški, katoliški ali še kako drugačni.

Metafore v naravoslovnih znanostih

Ko so se nekako od 17. stoletja začeli pojavljati prvi obrisi moderne znanstvene misli, so znanstveniki začeli uporabljati posebno, antimetaforično retoriko, ki si je prizadevala ostro ločevati znanje o naravi od barvite, podobarske retorike. Naravne pojave naj bi poslej opisovali natančno, objektivno, neosebno, matematično, z metaforami pa naj bi se ukvarjala literatura. Iz tistega časa so se ohranili številni naravoslovni zapisi, ki so napr. fiziološke fenomene, kot je dviganje rok, razlagali kot zapleteno mehanično sosledje zobatih koles, vzvodov, verig, vijakov, vzmeti, zglobov. Iz marsikaterega od takratnih zapisov »mehanicistične filozofije« je mogoče zanesljivo ugotoviti, če je avtorja pri njegovem objektivnem opisovanju fizioloških pojavov bolj fascinirala podoba urnega mehanizma ali klavirja ali kake druge mehanične naprave tistega časa. V želji po eliminaciji podob iz znanosti je torej postalo moderno predstavljati naravne pojave z novimi, fascinantnimi podobami mehaničnih naprav. Namesto eliminacije je bila tako dosežena le vsebinska zamenjava literarnih podob z mehaničnimi podobami.

Zanimivo je, da o odkritjih dveh osrednjih znanstvenikov tistega časa, Isaaca Newtonu in Charlesu Darwinu, obstaja vrsta dokumentov, ki kažejo, da je metaforično razmišljanje v samem središču njunih revolucionarnih znanstvenih odkritij. V obeh primerih gre pravzaprav za prenos metafor iz neznanstvenega sveta v njuni znanstveni področji. Osrednje Newtonovo odkritje – gravitacija – namreč izrazito odstopa od mehanicistične znanstvene paradigme tistega časa. Najbrž si danes komaj predstavljamo, kakšen idejni preskok je moral narediti Newton za to, da je v mehanicističnem svetu svojega časa predpostavil neko nevidno, nematerialno silo, gravitacijo, ki povzroča, da se mase med seboj privlačijo. Iz njegovih zabeležk izhaja, da koncept masne privlačnosti temelji na podobi medčloveške privlačnosti. V zgodnjih zabeležkah je za silo med masama uporabljal antropomorfnega izraza »sociabilnost« in »privlačnost«, šele kasneje je začel uporabljati nevtralniji izraz »gravitacija«. Drugi znanstvenik, Charles Darwin, je v biologiji z evolucijo povzročil nekaj podobnega kot v fiziki Newton z gravitacijo. Preučevalci Darwinovega znanstvenega razvoja so jasno pokazali, da koncept Darwinovega razvojnega nauka temelji na podobi umetne selekcije domačih živali. Darwin je podobo spremenil le toliko, da selekcijo namesto angleških farmarjev opravlja Narava. Oba, Newton in Darwin, sta torej koncepte svojih revolucionarnih naravoslovnih teorij privzela iz družbenih podob njunega časa. Seveda mi ni treba posebej poudarjati, da sta koncepta gravitacije in evolucije kmalu poleg strokovno-teoretskih dimenzij pridobila, kot vsa pomembna odkritja, tudi metaforične dimenzije. Gravitacija danes ni le fizikalna teorija, ampak (za večino ljudi, ki niso fiziki) tudi metafora, ki s fiziko nima veliko skupnega. Podobno velja tudi za evolucijo. In tu tiči majhen paradoks: Čeprav je Newton izpeljal gravitacijo iz medčloveške privlačnosti, t.j. sociološkega fenomena, so kasneje sociologi mnoge sociološke in psihološke fenomene skušali zajemati z metaforo – Newtonovega gravitacijskega privlaka. Še bolj znane in razglašene pa so številne družboslovne teorije, ki temeljijo na metafori Darwinove evolucije in selekcije. Slednjih je toliko, da bi njihovo naštevaje krepko preseгло domet tega razmišljanja.

Metafore v nevropsihološkem raziskovanju možgan

Kot model vpliva metafor na dojetje znanstvenega problema se mi zdi

plodno izbrati raziskovanje delovanja naših možganov. Gre za vedno aktualno raziskovanje, ki ga spremlja razumljivo vznemirjenje in interes javnosti. Obenem je jasno, da je raziskovanje možganov vnaprej obsojeno na brezkončnost, saj ni verjeti, da bi človeški možgani kdajkoli prišli do poslednjega razkritja svojega lastnega delovanja.

Posebnost preučevanja možganov je že v tem, da o lastnih možganih nimamo nikakršnih osebnih izkušenj. Možgani so skrita gmota tkiva, ki je ne čutimo, ki nas ne boli, o kateri sploh ne posedujemo nikakršnih zaznav. Prav zato so možgani idealen objekt nevtralnega znanstvenega raziskovanja. Seveda pa so ideje, kako možgani delujejo, morale nekje nastati in po pravilu nove ideje vedno nastajajo kot analogije, oblikovane po že obstoječih podobah. Če izvzamemo nekatere mehanične podobe možganskega delovanja, ki so napr. temeljile na analogiji s klavirjem, je nevropsihologija doživela svoj prvi razcvet zaradi podobnosti s telefonskim omrežjem.

Možgani kot telefonsko omrežje

Razvoj telefonije in drugih telekomunikacij po 2. svetovni vojni je imel izreden vpliv na nevropsihološko raziskovanje možganskega delovanja. Možgane je bilo mogoče raziskovati kot velikansko telefonsko omrežje z zapleteno centralo in številnimi perifernimi priključki. Iz telefonije je bilo mogoče v nevropsihologijo prenesti veliko zelo uporabnih pojmov: pojem signala, impulza, binarne informacije, komunikacijskega kanala. S tem je bilo možgane mogoče opisati kot organ, v katerem omrežje možganskih celic – nevronov opravlja po eni strani zapleteno komunikacijo z naravnim in socialnim okoljem, po drugi strani pa komunicira s slehernim delom lastnega organizma. V centrali se oba tokova komunikacij prepletata in se usklajujeta. Podoba možganov kot telefonskega omrežja je bila izredno plodna za razvoj nevropsihologije, saj je vrsta analiz, ki so se sicer začele uporabljati v telefoniji, dala zanimive rezultate tudi v nevropsiholoških eksperimentih. Z informacijskimi metodami je bilo mogoče meriti pretok živčnih signalov, analizirati vzorčenje signalov, meriti količino informacije, izgubo informacije itd. Ob opisanem pa so raziskovalci iz telefonije v nevropsihologijo prinesli še vrsto drugih konceptov, ki so bili manj primerni ali celo zavajajoči. Eden takih je na primer koncept o zasičenju informacijskih kanalov, ki velja v telefoniji, pri študiju možganov pa se je izkazalo, da informacijski kanali v možganih niso tako togi in nespremenljivi kot v telefoniji. Možgani se lahko prilagodijo na povečan dotok informacij tako, da jih ta ne zasiti in ne povzroči informacijskega bloka. V tem segmentu lahko torej rečemo, da se podoba telefonije ni ujemala s fiziološko realnostjo možganskega delovanja, in zato tudi ni omogočila kakšno posebej novo spoznanje o delovanju možganov.

Možgani kot termostat

Novo dimenzije v spoznavanju možganskega delovanja je odprla podoba, ki so jo ustvarili sistemski inženirji – podoba samodejnih uravnalnih mehanizmov, od katerih je najbolj znan termostat. Termostat je naprava, ki jo nastavimo na želeno temperaturo. Ko se dejanska temperatura odmakne od želene, termostat zazna razliko in vključi termično napravo – grelec ali hladilnik, ki temperaturo spet

privede do zelene vrednosti. Takrat termostat zopet izključi termično napravo in jo ponovno vključi šele, ko se temperatura spet dovolj odmakne od zelene vrednosti.

Shematsko dejavnost termostata ponazorimo s tako imenovano povratno uravnavno zanko. V povratni zanki mora biti tipalo, ki zaznava temperaturo, analizator, ki primerja izmerjeno temperaturo z zeleno, stikalo, ki vključi ali izključi termično napravo in seveda termična naprava. Opisano shemo je mogoče uporabiti tudi za ponazoritev delovanja živčnega sistema: Naša čutila zaznavajo in merijo, podatki po čutnih živcih potujejo v možgane, možgani analizirajo podatke, jih primerjajo z zelenim stanjem in v primeru odstopanj pošljejo navodila izvršilnim organom, predvsem mišicam, ki z ustrežno aktivnostjo povzročijo ponovno vzpostavitev zelenega stanja.

Shema povratne zanke je bila zelo dobro vodilo za razumevanje vrste nevroloških pojavov, zlasti takih, ki pomenijo stereotipne-refleksne odgovore na spremembe v okolju. Primer je uravnavanje telesne temperature, krvnega pritiska, mišične napetosti itd. V vseh teh primerih skušajo uravnavni mehanizmi vzdrževati čimbolj stabilne razmere – homeostazo. Sredi 60-tih let pa so shemo povratne zanke zakomplicirala odkritja, da možgani ne kontrolirajo le izvršilne mehanizme povratne zanke, ampak vplivajo tudi na čutila in s tem na zaznavanje. Največkrat torej ne gre za preprosto povratno zanko kot pri termostatu. Možgani lahko vplivajo na katerikoli del povratne zanke. Če naredimo primerjavo s termostatom, lahko možgani vplivajo na občutljivost merilca temperature, vplivajo na nastavitev zelene temperature, določajo širino odklona od zelene temperature, in seveda vplivajo na delovanje termičnega stroja, ki spreminja temperaturo. Ker ne gre več za preprost homeostatski sistem, so nekateri avtorji predlagali novo ime – homeoretski sistem, da bi poudarili fleksibilnost uravnalnega sistema. Na ta način uravnana količina, npr. krvni pritisk, ni uravnana na neki stalni vrednosti, ampak ta vrednost neprestano »pleše«. Analiza takega »plesa« navadno pokaže, da ne gre za naključne odmike od zelenih vrednosti, ampak za določene vzorce, ki se stalno ponavljajo.

Možgani kot računalnik

Razvoj računalnikov, kot strojev za procesiranje podatkov, je sam po sebi ponujal možnost primerjave z delovanjem možganov. Računalniška obdelava informacij je potekala mnogo hitreje kot vsi dotedaj znani načini – pisanje in govorjenje. V 60-tih letih so bili napisani prvi računalniški programi. Programi so seznanili navodil, ki vodijo informacijo zapovrstjo na različne naslove, kjer se informacija po določeni shemi preoblikuje, sestavlja, ločuje itd. Struktura, ki bi v možganih lahko tvorila številne naslove, do katerih bi prihajale informacije, in se tam na različne načine preoblikovale in preusmerjale, je možganska skorja. V njej so možganske celice organizirane tako, da se na različne načine vzorčijo v dveh ravninah: horizontalni in vertikalni. Poglavitno vprašanje v zvezi s celicami možganske skorje je vedno bilo, kako je urejeno naslavljanje informacij, kam torej potujejo dražljaji, kako se vzorčijo, kako možganske celice prepoznajo posamezne vzorce dražljajev in kako si vse to zapomnijo. Sprva je veljala hipoteza, da so možgani zgrajeni podobno kot računalnik. Vsak dražljaj naj bi imel svoj naslov v točno določeni možganski celici: ko bi se celica vzdražila, bi začutili dražljaj. Taka primerjava z računalnikom se je v eksperimentih izkazala za preveč enostavno. Bolj je postala verjetna hipoteza, da posamezne zaznave nimajo vnaprej določenega naslova možganskih celic, ampak se nove zaznave ujamejo kot značilni in prepoznani vzorci vzdraženih nevronov, ki

sestavljajo ogromno in prepleteno nevronska omrežje. Podoba računalnika torej v mnogočem ne ustreza fiziologiji možganskega delovanja. Pač pa je obratno, inženirji skušajo nove generacije računalnikov oblikovati po podobi nevrnskega omrežja, ki je, kot kaže, bolj fleksibilen način shranjevanja in predelave podatkov.

Za preučevanje možganov so torej raziskovalci uporabljali večinoma podobe iz elektronske tehnologije. Nobena od teh podob seveda ni povsem analogna delovanju možganov, zato tudi nobena od podob ne more razložiti vseh vidikov možganskega delovanja. Vendar pa je vsaka od naštetih podob nudila dovolj oprijemljivega miselnega prostora, da so raziskovalci med raziskovanjem podobe prišli do zelo uporabnih zaključkov. Vsaka od podob je raziskovalce usmerila na določene lastnosti možganske fiziologije, ki jih prej ni bilo opaziti. Zato je kljub neustreznim podobam razumevanje možganov ravno zaradi podob postajalo boljše in popolnejše. Podobe, ki izhajajo iz analogij, torej niso pomembne samo zaradi tega, ker nas obveščajo o podobnostih in razlikah. Številne izkušnje znanstvenih odkritij kažejo, da analogne podobe skoraj nikoli niso zares ustrezne pojavu, ki ga raziskujemo, pač pa je dragocenost podob v tem, da nam ponudijo nek organiziran, na videz smiseln miselni prostor, v katerem se lahko logično gibamo in preverjamo, kaj od podobe je realno in kaj ne.

Metafore, umetnost, religija

Naslednji nivo, na katerem delujejo metafore še bolj kompleksno, pa je nedvomno umetnost in religija. Morda je najbolje, da ta del razmišljanja začnem kar s komentarjem ene osrednjih metafor naše civilizacije – metafore Kristusove smrti. Kljub temu da krščansko izročilo, zapisano v Bibliji, vsebuje izredno bogastvo in raznolikost metaforičnih prostorov, pa je Kristusova smrt vseeno tista osrednja podoba, brez katere bi ostalo metaforično bogastvo kmalu razpadlo na posamezne fragmente in se ne bi obdržalo v tako sklenjeni in mogočni obliki, ki je že stoletja dostopna slehernemu članu naše civilizacije. Brez Kristusove smrti bi bilo krščanstvo prejkone sekta maloštevilnih privržencev judovske metaforike. Kristusova smrt pa je zbirko judovske metaforike iz čtiva religijske sekte spremenila v temeljno metaforično sporočilo naše civilizacije.

Kristusova smrt je podoba človeka, ki ve za svojo smrt in celo pozna svoje morilce, pa se kljub temu na presenetljiv način odloči, da se smrti ne izogne in svojih morilcev ne sovraži. Metafora odseva neverjetno zgoščeno realnost: Kristus smo mi vsi, ki vemo za svojo smrt, pa čeprav časovno ne tako natančno kot Kristus. Kristus smo mi vsi, ki smo nenehno pred skušnjava, da bi za svoje trpljenje obtoževali svoje rablje in morilce – soljudi. Vendar ima za razliko od nas Kristus v obeh pogledih več možnosti za ukrepanje. Po eni strani natančno ve za čas in kraj svoje smrti, medtem ko mi tega ne vemo. Ker ne vemo, se smrti ne moremo fizično ogniti. Vendar naš umikalni refleks pred smrtjo, ki se zdi brezpogojen, relativizira Kristus, ki se kljub svojemu vedenju o času in kraju smrti ne izogne. To je pretresljivo in prepričljivo. Eno je namreč verodostojnost berača, ki hvali svoje skromno življenje, drugo pa verodostojnost bogataša, ki se kljub bogastvu odloči za askezo. Po drugi strani je pa bil Kristus verjetno bolj kot kdorkoli upravičen v soljudeh videti sovražnike in morilce. Vendar je s svojim odpuščanjem zavrnil to optiko.

Moč metafore Kristusove smrti je v tem, da nam omogoča izredno identifikacijo v dveh bistvenih življenjskih dejstvih: to sta lastna smrt in soljudje. Metafora zaradi Kristusove božanske narave, odločitev glede smrti in soljudi prenese iz

območja omejenih človeških zmožnosti, in zato delne svobode, v območje božje vsemogočnosti in zato popolne, neomejene svobode. Kljub temu da je Kristusova odločitev zaradi njegovih božanskih lastnosti absolutno svobodna, je to na koncu odločitev za smrt in proti sovražstvu do so-ljudi. Kristus se torej s položaja človeka dvigne v območje božanske, absolutne svobode, kljub temu pa se od tam vrne z odločitvijo, ki je hočeš-nočeš nam vsem dana, človeška odločitev, pravzaprav usoda: odločitev za smrt in odločitev za ljubezen do soljudi.

Z metaforo Kristusove smrti lahko ljudje duhovno odigramo tisti del svojih življenjskih odločitev, ki jih zaradi svoje delne, ne pa absolutne svobode, v realnosti ne moremo izvesti. Kristus nam omogoča, da se dvignemo v območje popolne svobode in tam odločimo svoj odnos do smrti in soljudi. Na ta način lahko verodostojno sklenemo in osmislimo življenjski krog od sebe prek soljudi do svoje smrti. Brez uporabe metaforičnega prostora, ki ga vsebuje Kristusova smrt, pa je tak krog zelo težko skleniti.

Metafora Kristusove smrti nazorno kaže nekaj osnovnih značilnosti učinkovitih metafor. Najprej je potrebno reči, da je metafora model realnosti, bolje rečeno, prostor, v katerem se je mogoče gibati kot v realnosti. Z drugimi, modernejšimi besedami: metafora je navidezna (virtualna) resničnost, podobna tisti, ki nam jo lahko v današnjem času simulirajo računalniški programi. V računalniški navidezni resničnosti se znajdemo v simuliranem okolju; čim boljši je simulacijski program, bolj »naravno« se nam odziva na naše »navidezne« gibe. In čeprav zapriseženi računalničarji razglašajo navidezno resničnost za revolucionarno nov kulturni pojav, ljudje že tisočletja preizkušajo svoje gibe in premike v navideznih duhovnih prostorih – metaforičnih prostorih. Računalniška navidezna resničnost se od pesniške navidezne resničnosti razlikuje le po tem, da nam namesto duhovne vizualizacije metaforičnega prostora ponuja vidno vizualizacijo metaforičnega prostora. Virtualna resničnost je torej samo vizualizacija pojava, ki ga človeštvo pozna še tisoče in desetisoče let in ga imenujemo metafora. Dobra metafora nam nudi tako prepričljiv duhovni prostor, da lahko v njem spoznavamo in uresničujemo stvari, ki jih v realnosti ne moremo ali si jih ne upamo – v metaforah pa se gibamo brez strahu in zaradi tega povsem svobodno.

Ker je metafora predvsem duhovni prostor in ne usmeritev, je njen vpliv na ljudi mnogo kompleksnejši, predvsem pa manj predvidljiv kot napr. vpliv enosmerne logike. Za razliko od logike, ki vpliva le na ravnanje tistih, ki določeno logiko sprejemajo, metafore delujejo na vse, ki jih poznajo. Kristusova smrt deluje na verujoče in neverujoče; ne glede na njihov odnos do religije jim metafora odpre enak metaforični prostor; strasten zanikovalec Kristusa prejme zato od njegove smrti enako širino metaforičnega prostora in enako količino energije kot njegov strasten častilec. Eden in drugi v duhovnem prostoru Kristusove smrti preigravata vsak svojo absolutno svobodno, božansko igro, in nikjer ni rečeno, da ne bo taka igra zanikovalcu bolj dragocena in v večjo življenjsko pomoč kot častilcu. Kajti ko enkrat podoba obstaja, enostavno je. Izrekanje za ali proti njej je absurdno, kot bi bilo absurdno zanikovanje Himalaje ali obsojanje Indijskega oceana. Posamezna metafora je izoblikovan duhovni prostor, ki ga lahko bolj ali manj uporabljamo. O tem, koliko in kako ga potrebujemo in uporabljamo, pa seveda sploh ne odloča naša zavest, ampak odločajo bolj celoviti, temeljni nivoji naše psihe, ki jih v posplošitvi imenujemo podzavest.

Namen tega razmišljanja je torej bil zlasti razbijati napačen stereotip, da so metafore v glavnem povezane z literaturo, zlasti s poezijo. Če v resnici preudarimo, katere podobe nam napr. v današnjem času odpirajo najpomembnejše duhovne

prostore, hitro ugotovimo, da le njihov manjši del izvira iz domišljije literatov. Poleg že omenjenih biblijskih podob, ki jih je naša civilizacija učinkovito uporabila za ohranjanje svoje identitete, imajo na nas izreden vpliv tudi podobe, ki so jih vzbudila nekatera spektakularna znanstvena odkritja in tehnološki dosežki: podoba kvantne fizike in relativnosti, psihoanalize, evolucijske teorije, atomske bombe, potovanja na luno, operacije na odprtem srcu; enako pomembne so podobe, s katerimi nas vsakodnevno zasipajo mediji: podobe športnih tekmovanj, rok koncertov, vojn, političnih zborovanj in ostalih družbenih obredov. Seveda zlasti pri slednjem težko vedno razločimo, kdaj, v katerem posameznem primeru medijska slika dobi razsežnosti metafore, kljub temu pa ni dvoma, da se to nenehno dogaja.

V času, ki umetno napihuje logiko, se moramo torej zavedati, da naš način dojetja ni logičen ampak metaforičen. Metafora je edini miselni pripomoček, s katerim lahko pridemo do česa novega. Z logiko pa je mogoče le sortirati, čistiti in preverjati stare, že izmišljene ideje. Ker so metafore edini način, da pridemo do česa novega, ni nobene druge možnosti, kot da jih uporabljamo. Dobro je le, da poznamo omejitve in pasti, v katere lahko zaide metaforično mišljenje. Predvsem moramo vedno imeti pred očmi glavno metaforično zmoto – t.j. prevelika vera v dobesednost izbranih metafor.

Edino, kar moramo pri našem spoznavanju torej nujno imeti pred očmi, je dejstvo, da so naša spoznanja vedno zgolj podobe, metafore. Sebe lahko dojemamo kot nevronske omrežje, lahko kot prometnega policaja, lahko kot vesoljno celoto, vendar je v vsakem primeru koristno upoštevati, da je to naše dojetje zgolj podobarsko, metaforično. Eno od mnogih možnih. S tem seveda nisem povedal nič novega, isto je povedal Platon več kot dve tisočletji nazaj. Sam pa lahko svojo ego tolažim le s tem, da je nekatere misli pač potrebno od časa do časa ponoviti.